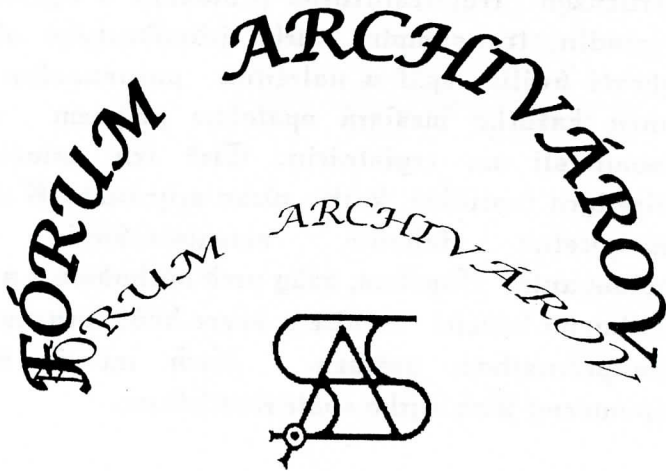

C. Háj

PRÍSANA BANSKOBYSSTRICKÉHO ARCHIVÁRA.
(Z knihy prísah mestských funkcionárov, zväzok z roku 1720,
zápis z roku 1820).

Já, N.N., prisahám pri živom Bohu, že tunajší mestský archív slobodného kráľovského ako aj banského mesta Banskej Bystrice, zverení do mojej starostlivosti, budem udržiavať vo vernej a svedomitej opatere ako svätyni. Kľúče od archívu podľa písomného príkazu bznešeného magistrátu nezberím nikomu inému, bez predloženia písomného súhlasu bznešeného magistrátu alebo úradujúceho pána richtára, nikomu neumožním vstup do priestorob archívu, nedobolím mu sa tam rozhliadať alebo čítať, skrátka bez súhlasu bznešeného magistrátu nikomu

neukážem písomnosti a dokumenty a to ani v origináli a ani v odpise.

Avšak v stanovenom čase sám vyberiem dokumenty na registráciu, primerane ich zapíšem do príručného registratívneho protokolu s vyznačením originálu, transumptu alebo jednoduchého odpisu, vybraté vrátim späť s náležitou pozornosťou a ku koncu každého mesiaca opätovne príjmem určené písomnosti na registráciu. Tiež ich založím do náležitých fasciklov, krabíc alebo schránok. V archíve nepripustím fajčenie, neregistrovanie alebo odpisovanie. Napokon, vždy pred odchodom z archívu uzatvorím kovové okenice a dvere kvôli ochrane pred nebezpečenstvom požiaru. Nech mi je v tom nápomocný Boh a jeho sväté evanjelium.

(-gr-)

*PREDSTAVUJE SA VÁM ŠTÁTNY OKRESNÝ ARCHÍV V
BANSKEJ BYSTRICI*

Počiatky a vývoj banskobystrického okresného archívu sa v ničom podstatnom neodlišujú od stavu, ktorý je známy z iných okresov na Slovensku. Jeho počiatky možno klásť do roku 1952, kedy sa mestský archívár stal archívárom Jednotného národného výboru v Banskej Bystrici a z poverenia Krajského národného výboru riadil činnosť archívnej služby v

okrese až do zrušenia JNV. Od roku 1955 bola vytvorená funkcia okresného archívára a v roku 1960 došlo ku zlúčeniu Okresného archívu v Banskej Bystrici, Okresného archívu v Brezne a Archívu mesta Banskej Bystrice do jedinej inštitúcie. Zreorganizovaný archív prevzal aj bývalé mestské archívy Ľubietovej, Brezna a mestečka Slovenskej Ľupče. Do roku 1965 sa dobudoval základný komplex archívnych fondov delimitáciou mestských a cechových písomností z Mestského múzea v Banskej Bystrici a fondov niektorých obcí zo Slovenského národného múzea v Martine.

ŠOKA v Banskej Bystrici ako primárne dokumentárne a štúdiijné stredisko regionálnej historiografie v súčasnosti spravuje 301 archívnych súborov (fondov a zbierok), ktoré obsahujú vyše 4,7 kilometra archívnych dokumentov z rokov 1020 - 1990. V archíve sa nachádzajú písomnosti pochádzajúce z činnosti orgánov štátnej správy a samosprávy (okresné, mestské, notárske úrady, národné výbory), súdnictva (okresné sudy a prokuratúry, poručenské úrady), finančnej správy do roku 1948 (daňové správy a úrady), škôl, rezortných úradov do roku 1948, cechových združení a iných spoločenských, hospodárskych, kultúrnych, politických a záujmových organizácií a spolkov. Medzi historicky najcennejšie archívne fondy patria fondy slobodných kráľovských miest Banskej Bystrice (1255 - 1922), Ľubietovej (1282 - 1885), Brezna (1494 - 1922), mestečiek Slovenskej Ľupče (1347 - 1872), Radvane (1674 - 1871), Poník (1282 - 1854) a obcí Podkonice (1547 - 1885) a Hrochoť (1491 - 1798).

Ťažiskovým archívnyim fondom však zostáva fond mesta Banskej Bystrice. Písomnosti mesta začínajú originálom výsadnej listiny Belu IV. z roku 1255 a až do roku 1500 (veľký požiar mesta) sú zachované veľmi medzerovite. Počnúc týmto rokom sú však zachované vo vzácnej úplnosti. Väčšina listín bola už v minulosti vyčlenená a zaradená do repozitória, kde boli usporiadané chronologicky. Spisový materiál bol manipulovaný piatimi spôsobmi. V prvom manipulačnom období (1255 - 1790) boli písomnosti uložené do 1128 fasciklov bez ohľadu na diplomatické kategórie a neboli vytvorené ani vecné skupiny, ani chronologický sled. Vecné skupiny tvorí len niekoľko málo fasciklov, ktoré sa týkajú banských, lesných, účtovných, cirkevných a iných záležitostí. Od roku 1787 sú spisy protokolované a zachovali sa k nim indexy. Pretože ku spisom bolo v minulosti vypracovaných desať zväzkov alfabetických registrov (Regestrum actorum archivalium) za roky 1255 - 1800, táto časť fondu zostáva aj dnes v nezmenenom stave a akékoľvek dodatočné zásahy do pôvodného

usporiadania by boli neúnosné. V nasledujúcich manipulačných obdobiach boli spisy ukladané chronologicky do nečíslovaných fasciklov, neskôr chronologicko - numericky a nakoniec chronologicko - numericky v rámci štrnástich vecných skupín.

Každému archivárovi je celkom zrejmé, že nemožno určiť, ktoré písomnosti sú najdôležitejšie a preto na tomto mieste uvedieme len niektoré. Z právnych pamiatok je to napríklad spišské právo z roku 1370 v odpise levočského notára Juraja Alberta z roku 1538 alebo banskoštiavnické mestské a banské právo spred roku 1270, konfirmované Vladislavom II. roku 1513. Zaujímavý je aj dekrét kráľa Štefana z roku 1020 v odpise z polovice 16. storočia alebo Demschwamov memoriál z roku 1563 v odpise z polovice 18. storočia. Banskobystrický exemplár oproti ostatným známym odpisom obsahuje časť úvodných odsekov navyše.

Veľmi významné sú písomnosti týkajúce sa ozbrojeného vystúpenia baníkov v rokoch 1525 - 1526, problematiky počiatkov reformácie ale aj bankých záležitostí (banská prevádzka, banký poriadok, spory mesta s Mediarskym podnikom, Komorou a iné). Zo školských písomností sú zaujímavé predovšetkým školské poriadky z rokov 1564, 1574 a 1580. Veľkú skupinu písomností tvoria militáriá (predovšetkým z bojov Ferdinanda I. s Jánom Zápoľským a z protihabsburských stavovských povstaní).

Nemenej zaujímavé sú aj písomnosti týkajúce sa činnosti Zväzu siedmich bankých miest, mestské daňové súpisy v takmer kontinuálnom slede od roku 1512, súbor mestských privilégií, písomnosti remeselníckych cechov, písomnosti metského špitála od 2. polovice 14. storočia, pramene k dejinám náboženských, sociálnych a národnostných zápasov obyvateľstva, obchodu, hudby, zdravotníctva, prírodných vied a mnohých ďalších oblastí.

Účtovný materiál predstavujú predovšetkým mestské účtovné knihy. Najstaršia z nich pochádza z rokov 1386 - 1399 a obsahuje aj zápisy administratívno - súdneho charakteru. Od konca 15. storočia začína ucelený rad mestských účtovných kníh, ktoré dopĺňajú čiastkové vyúčtovania a iné účtovné knihy (farská, pivovarská, špitálska, vážnice, banického bratstva a iné).

Do administratívno - súdneho protokolu z roku 1542 boli prepísané niektoré najdôležitejšie záznamy z protokolov z rokov 1507 - 1541 a niektorých iných prameňov. Počnúc rokom 1533 tieto protokoly tvoria takmer ucelený rad až do polovice 19. storočia. Fond tiež obsahuje urbár mestských poddanských obcí z roku 1542, protokol cechových artikúl od roku 1630 (s

odpismi od roku 1443), zbierku máp a plánov od roku 1589, mestské kroniky, ale aj históriu domus banskobystrickej evanjelickej fary, ktorá obsahuje doteraz najstaršie známe matričné zápisy na Slovensku.

Zbierka typárií a pečiatok pozostáva z takmer 2 000 kusov. Sú to predovšetkým kovové typáriá miest Banskej Bystrice, Ľubietovej a Brezna od 15. storočia, ale aj obcí banskobystrického okresu, cechov a iných spolkov a združení. Z novšieho obdobia sú to gumové pečiatky, pochádzajúce predovšetkým od zaniknutých orgánov štátnej správy.

Z archívnej knižnice, obsahujúcej do 15 000 zväzkov kníh je najzaujímavejší súbor takmer šiestich desiatok prvotlačí do roku 1500, ako aj torzo časti slovanskej liturgickej knihy Triod cvetnaja z roku 1491, ktorá bola použitá na väzbu mestskej účtovnej knihy. Nemenej vzácny je aj rukopisný misál Jána z Prievidze (tzv. misál banského ťažiara Hansa Langa) z roku 1477 a veľké množstvo fragmentov kódexov a misálov, použitých vo forme väzieb mestských protokolov a účtovných kníh.

Podobný charakter, hoci v menšom rozsahu, primeranom inému významu a stavu zachovania, majú aj fondy ďalších dvoch slobodných kráľovských miest - Ľubietovej a Brezna.

Zaujímavá je aj filmotéka archívu, ktorú pracovníci archívu budujú poväčšine vo svojom voľnom čase, kedy vykonávajú výberovú fotografickú a filmovú dokumentáciu najvýznamnejších politických, ale aj kultúrnych, spoločenských či športových udalostí v živote banskobystrického okresu.

Archívne dokumenty sú dnes ešte stále (aj keď našťastie už dlho nebudú) sústredené na dvoch miestach v Banskej Bystrici (depoty v mestskej radnici a v oblastnom archíve v Radvani) a v archívnej osade v Brezne. Breznianske pracovisko (pracovňa a štyri malé depoty v centre mesta - cely bývalého väzenia) bolo v máji tohto roku zrušené v prvej etape prípravy sťahovania archívu do nových účelových priestorov archívu, ktoré budú sprevádzkované koncom roka 1995.

Čo dodať na záver? Možno vyjadriť len vďaka, že sa spojenému úsiliu Okresného úradu v Banskej Bystrici a Odboru archívnictva a spisovej služby MV SR v Bratislave podarilo zrealizovať práve v Banskej Bystrici výstavbu nového archívneho stánku, kde už čoskoro nájdu vzácne archívne súbory svoje dôstojné, racionálne a zároveň bezpečné miesto uloženia pre potreby nasledujúcich generácií archívárov a bádateľov, ale aj záujemcov o informácie z archívnych dokumentov. V neposlednom rade sa však budú môcť už konečne "usadiť" aj archívári a budú sa môcť venovať predovšetkým

odbornej práci na sprístupňovaní archívnych fondov namiesto neustáleho sťahovania, prenášania a takmer každodenného cestovania za dokumentami.

Igor Graus

Z DEJÍN MESTSKÉHO ARCHÍVU V BANSKEJ BYSTRICI DO KONCA 16. STOROČIA

Ak hovoríme o okresnom archíve, nemôžeme nespomenúť aj existenciu bansko-bystrického mestského archívu, ktorý bol tezaurátorom dnešného ťažiskového archívneho fondu. Mestská registratúra, ktorá sa formovala od 2. polovice 13. storočia, sa s postupujúcim nárastom produkcie mestskej administratívy rozširovala ako horizontálne (zväčšovanie rôznorodosti písomností), tak aj vertikálne (nárast počtu písomností). Podobne ako v iných stredovekých mestách, aj v Banskej Bystrici si každoročný nárast množstva písomností s postupnou stratou ich bezprostrednej aktuálnej potreby, vynútili zriadenie archívu.

Prvá písomná zmienka o archíve, ktorý mešťania považovali za poklad, pochádza z roku 1500. Archív bol pod ochranou zámockého kapitána a až do veľkého požiaru mesta v roku 1500 bol uložený v klenutej miestnosti veže farského kostola Nanebovzatia Panny Márie, postavenom v mestskom zámockom areáli v roku 1300. Požiar, zo založenia ktorého boli neprávom obviňovaní známi nepriatelia banských miest, Dóciovci z neďalekého lupčianskeho panstva, mal pre formujúci sa archív katastrofálne dôsledky.

Väčšina takmer 250 ročne písomnej produkcie mestskej administratívy zhorela. Z písomností sa podarilo zachrániť len tie, ktoré sa v čase požiaru nachádzali na iných miestach v meste.

Požiar sa však stal aj vhodnou zámienkou pre mestskú radu, ktorá ukryla všetky mestské privilégia a od panovníka požadovala vydanie novej listiny mestských práv. Požadované práva však mesto nikdy nemalo a ich udelenie by mestu zaistilo jeho supremáciu nad turzovsko - fugerovským

Mediarskym podnikom. Spory mesta so spoločnosťou trvali plných 24 rokov, ale mešťania si v konečnom dôsledku svoje požiadavky presadili.

Niekedy v 2. polovici 16. storočia sa zrodila myšlienka na usporiadanie archívu kvôli lepšej orientácii v písomnostiach, počet ktorých sa neustále zvyšoval. Prvá známa inventarizácia mestského archívu sa uskutočnila v roku 1574.

Pravdepodobne mestský notár Ján Gebel bol autorom doteraz najstaršieho známeho inventárneho súpisu písomností mestského archívu a mestskej registratúry. Súpis obsahuje 114 nečíslovaných strán s kompletne vypracovanou základnou schémou usporiadania písomností podľa miesta uloženia. Tieto sa ďalej členili do vecných skupín, v rámci ktorých boli uložené chronologicky. Časť písomností už bola očíslovaná a zároveň opatrená registrom. Súpis však zostal nedokončený a zápisy v ňom sa obmedzujú len na 9 strán textu.

V okovanej truhlici pri radnej sieni boli uložené mestské privilégia, písomnosti týkajúce sa záležitostí mestských poddaných a mestských poddanských dedín.

Vo veľkej skrini pri radnej sieni, ktorú autor inventárneho súpisu označuje ako "velké repositórium" boli v jedenástich očíslovaných zásuvkách uložené mandáty a iné listiny uhorských panovníkov, písomnosti kráľovskej kancelárie, odpisy mestských privilégií, písomnosti týkajúce sa obchodných, bankých a vojenských záležitostí, mestské účtovné doklady a daňové registre, dedičské a sirotské záležitosti, kópia expedovaných písomností, bežná korešpondencia a ďalšie písomnosti bez bližšieho udania obsahu.

V "malom repositóriu" sa v osemnástich očíslovaných zásuvkách nachádzali písomnosti kráľovskej kancelárie, rôzne písomnosti týkajúce sa banskej komory, obchodu s meďou a banskej činnosti. Ďalej sa tu nachádzali mestské štatúty a policajné poriadky, písomnosti týkajúce sa záležitostí siedmich bankých miest, rôzne písomnosti ekonomického a hospodárskeho charakteru (dlhopisy, zálohy, mestské príjmy a výdavky, inventáre), dedičské záležitosti a iná korešpondencia. Autor uvažoval aj o vypracovaní podrobného indexu tzv. zelenej skrine, ale táto práca zostala tiež nerealizovaná.

Na prvý nedokončený súpis nadväzuje inventárny súpis písomností mestského archívu vyhotovený mestským notárom Martinom Hoffmanom v rokoch 1578 - 1592. Písomnosti boli uložené na troch miestach - v miestnosti pod vežou mestského pisára, v miestnosti pri radnej sieni a v

ďalšej miestnosti bez bližšieho miesta určenia. Rovnako ako v predchádzajúcom prípade boli rozčlenené do vecných skupín, hoci toto členenie nebolo dôsledné, - opakujú sa písomnosti rovnakého obsahu, pričom sú zaradené do rôznych položiek. Časť archívnych materiálov bola číslovaná a niektoré z nich boli opatrené registrom na dorze. Zápisy zväčša evidujú jednotliviny, ale objavujú sa aj zápisy celej skupiny písomností. Samotné písomnosti boli rozčlenené do nasledovných skupín:

A. Mestské privilegálne a donačné listiny. Z dôvodu veľkého poškodenia prvých strán inventárneho súpisu nie je možné lokalizovať miesto ich uloženia.

B. Účtovné, daňové a administratívno-súdne písomnosti sa nachádzali pod vežou mestského pisára.

C. Mestské protokoly, hospodárske, daňové a účtovné písomnosti boli uložené v skrini pri radnej sieni.

D. V jedenástich zásuvkách "repozitória" pri radnej sieni boli uložené nasledovné písomnosti:

- 1) písomnosti kráľovskej kancelárie
- 2) snemové a župné záležitosti
- 3) majetkovo-právne záležitosti a účtovné doklady
- 4) písomnosti od predstaviteľov duchovenstva
- 5) všeobecné záležitosti (občiansko-právne, administratívno- súdne a účtovné)
- 6) písomnosti od komorských grófov, šľachty a kastelánov panstiev,
- 7) korešpondencia od miest a mestečiek z kráľovstva, ale aj z cudziny
- 8) písomnosti týkajúce sa rôznych mestských záležitostí
- 9) občiansko-právne a hospodárske písomnosti
- 10) písomnosti siedmich banských miest
- 11) varia, kópia expedovaných písomností

E. Staré panovnícke privilégia boli uložené v malej truhlici bez udania bližšieho miesta uloženia. Okrem toho boli v truhlici uložené písomnosti týkajúce sa mestského špitála.

F. V ďalšej bližšie neurčenej miestnosti boli uložené písomnosti kráľovských komisárov, písomnosti banských miest, ako aj rodné listy.

Obidva prvé inventárne súpisy mestských písomností z konca 16. storočia zhodne udávajú hlavné miesto uloženia mestského archívu v miestnosti pri radnej sieni v mestskej radnici. V obidvoch prípadoch sa jedná

o budovu radnice, ktorá stála v mestskom zámockom areáli a ktorá sa prestavovala po veľkom požiari Banskej Bystrice z roku 1500. Prízemie budovy slúžilo mestskej zbrojnici, na poschodí sa nachádzala veľká radná sieň s ďalšími priestormi magistrátu, a tu bol uložený aj mestský archív.

Bytričania si v priebehu 16. - 17. storočia vybudovali aj druhú budovu radnice na námestí, v bývalom Mühlsteinovskom dome pri tzv. Oberhause (Hornom komorskom dome), kam sa archív presťahoval počas veľkého požiaru mesta v roku 1761 a je tam ešte aj dnes.

Od konca 16. storočia, kedy boli vykonané práce súvisiace s uložením, usporiadaním a čiastočným registovaním písomností mestského archívu, sa banskobystrický magistrát o archív postupne prestal zaujímať. V priebehu nasledujúcich dvoch storočí sa čoraz častejšie dozvedáme, že v archíve chýba akákoľvek evidencia písomností, nachádza sa tu len prach, špina a neporiadok a jednotlivé písomnosti sú rozhádzané po zemi. Podľa slov kráľovských úradníkov bol neporiadok v banskobystrickom archíve až taký veľký, že "archív predstavuje len neusporiadaný chaos a preto si ani nezasluhuje nazývať sa týmto menom".

Mnohé archívne dokumenty boli často v rukách súkromných osôb a čoraz viac sa zanedbávala aj ochrana samotného archívu. Pri vyšetrovaní vlámania do archívu v roku 1708 sa zistilo, že všetky tri kľúče od vchodu boli v rukách jedinej osoby. Nevyhovujúci stav archívu bol natoľko zjavný, že sa ním zaoberala aj Dvorská komora, ktorá považovala mestský archív a v ňom uložené písomnosti za cenný kráľovský majetok. Prostredníctvom kráľovských volebných komisárov komora robila na mesto neustály nátlak, aby sa v archíve konečne uskutočnila evidencia všetkých písomností a ich riadne uloženie. Tieto opatrenia sa však podarilo realizovať až od konca 18. storočia, kedy registrátori a neskôr archívári postupne vypracovali archívne pomôcky, obsahujúce stručný latinský regist každého archívneho dokumentu.

Igor Graus

AKO SA V BANSKEJ BYSTRICI STAVALA NOVÁ ÚČELOVÁ ARCHÍVNA BUDOVA

Koncom roka 1990 začala výstavba novej účelovej budovy okresného archívu v Banskej Bystrici. Pretože tejto udalosti predchádzalo niekoľko desaťročí trvajúce úsilie archívárov o presadenie myšlienky na účelné a bezpečné uloženie archívnych dokumentov vo vyhovujúcich priestoroch, nezaškodí si pripomenúť ich aktivitu.

Prvý výraznejší pohyb sa začal už v roku 1952, kedy bol mestský archívár menovaný do funkcie archívára Jednotného národného výboru a bol poverený riadením činnosti archívnej služby v banskobystrickom okrese. Kvôli uloženiu písomností v nevyhovujúcich priestoroch sa zástupcovia JNV pokúsili o preloženie mestského archívu na jeho pôvodné miesto do bývalej mestskej radnice v zámockom areáli, kde sídlil Ústav Slovenského národného povstania. Pretože ponúknuté priestory nestačili kapacitne, ešte v rovnakom roku sa vypracovali tri ďalšie alternatívy, z ktorých sa nakoniec presadila myšlienka premiestniť mestský archív spolu s archívom JNV do kaštieľa Radvanských, kde od rovnakého roku sídlil Krajský archív spolu s pobočkou Pôdohospodárskeho archívu.

Sťahovanie malo byť uznesením rady JNV dokončené do 30. apríla 1953, ale kvôli neprideleniu náhradného ubytovania pre päť rodín z kaštieľa ku sťahovaniu nedošlo. K zámeru sa vyjadрила aj Slovenská archívna komisia Povereníctva vnútra, ktorá v máji 1953 premiestnenie archívu neodsúhlasila. Rada JNV rozhodnutie SAK neprijala a požiadala o zrevidovanie stanoviska. Nakoniec ku sťahovaniu mestského archívu do kaštieľa nedošlo, ale neskôr v ňom bolo zriadené pracovisko okresného archívu.

V júni 1963 sa Klára Matulayová, vedúca okresného archívu, pokúsila riešiť nepriaznivú situáciu archívu (v tom čase bol umiestnený na ôsmich miestach v okrese) a iniciovala rekonštrukciu domu č.7 na námestí SNP. Kým však nadriadené orgány zaujali stanovisko, došlo ku asanácii zadného traktu budovy. Odbor výstavby MsNV v októbri ako náhradné riešenie archívu ponúkol budovy na námestí SNP č.5 a 6, ale tieto nevyhovovali kvôli nedostatočnej kapacite a okrem toho boli v havarijnom stave.

V decembri 1966 vedúca okresného archívu opätovne požiadala národný výbor o pridelenie priestorov pre archív, pričom uviedla aj tri vhodné budovy - bývalý župný dom na Lazovnej ulici (dnes Štátna vedecká

knižnica), bývalú radnicu v zámockom areáli (dnes Štátna galéria) a Bárciovský kaštieľ v Radvani (dodnes prázdny objekt). Uvedená tretia alternatíva sa objavila aj v nasledujúcom návrhu z apríla 1967. Rovnako bezvýsledný však zostal aj ďalší pokus o pridelenie priestorov pre archív z decembra 1968. Riaditeľ archívu, Ctibor Matulay, otvoril otázku pridelenia vhodných priestorov pre archív opakovane v júli a septembri 1969, ale opätovne bez pozitívnej odozvy.

Nový zásadný návrh na vyriešenie priestorových problémov archívu sa zrodil na porade riaditeľov okresných archívov v Leviciach v decembri 1971, kedy zástupcovia Slovenskej archívnej správy navrhli postaviť novú archívnu budovu s kapacitou 3,5 km, reálnou dobou výstavby 8 mesiacov a investičným nákladom do 1,5 mil. Kčs.

Postupne sa rozbehli prípravné práce a začiatok výstavby bol určený na rok 1981. Ku vlastnej realizácii však nedošlo. Pretože Banská Bystrica nedokázala archívu poskytnúť žiadne skladové priestory, priestorové problémy od roku 1982 pomohol riešiť prenájom skladových priestorov od evanjelickej cirkvi v Ľubietovej. Toto provízorne riešenie s uložením písomností vo vlhkom prostredí však archívu prinieslo aj nové prevádzkové problémy. Okresný archív musel ísť mimo Banskej Bystrice z rovnakých dôvodov aj v nasledujúcom období - od roku 1990 boli v prevádzke ďalšie skladové priestory v Brezne, v takzvanej archívnej osade za mestom. Toto riešenie neskôr archívu prinieslo obrovské množstvo komplikácií - najskôr prevádzkových (časté služobné cesty na veľkú vzdialenosť, zvýšené náklady na PHM a cestovné, strata pracovného času), neskôr priam existenčných (úsilie bývalého vedenia Okresného úradu v Banskej Bystrici o prenesenie sídla archívu do Brezna) a tieto sčasti pretrvávajú dodnes.

V júni 1986 rada ONV schválila návrh investičného zámeru novej budovy ŠOKA, ktorý predložil riaditeľ Peter Hamala. Z troch ponúkaných alternatív ako najvýhodnejšia sa javila lokalita na Partizánskej ceste (dnes na uvedenom mieste stojí budova colnice). V snahe preklenúť dobu do ukončenia výstavby ONV požadoval od MsNV dočasné pridelenie vhodných priestorov pre archívne depoty, ale bezvýsledne.

Zo strany mesta v novembri 1988 došlo ku odňatiu stavebného miesta, hoci Stavoprojekt už vypracoval zastavovaciu a objemovú štúdiu. Ako náhradné riešenie mesto archívu ponúklo dve lokality, z ktorých bola vybraná ulica Pod Banošom. Tu mali byť v susedstve umiestnené budovy SAV, ŠOKA a ŠOBA. Kvôli nesúhlasu JRD Selce so záberom

poľnohospodárskej pôdy už v decembri došlo ku zástaveniu všetkých prípravných prác. V rovnakom mesiaci ŠPTÚ Bratislava začal s prípravou novej zastavovacej a objemovej štúdie na Matuškovskej ulici. Stavebné územie však MsNV archívu v apríli 1989 odňal v dôsledku prípravy stavby tzv. komunikačného obchvatu, ktorý však nebol realizovaný.

Mesto archívu ponúklo ďalšie dve alternatívy, z ktorých jedna bola v nevyhovujúcej priemyselnej zóne. Druhá lokalita sa napokon stala lokalitou poslednou a v decembri 1990 Pozemné stavby O4 Zvolen (neskôr Slovstav s.r.o.) začali realizovať zemné práce v objeme 250 tis. Kčs. V rovnakom období bolo odsúhlasené rozhodnutie umiestniť do novej budovy okresného archívu aj oblastný archív. Toto riešenie podporovala aj kapacita budovy, ktorej depoty v pôvodnom riešení umožňovali inštaláciu do 40 kilometrov regálov.

Nová archívna budova sa nachádza v tesnom susedstve rektorátu Univerzity Mateja Bela a je k nej dobrý prístup autobusmi miestnej hromadnej dopravy zo štyroch strán mesta, vrátane autobusovej, resp. železničnej stanice.

Samotný objekt pozostáva z dvoch štvorpodlažných depotov prepojených komunikačným traktom a z dvojpodlažnej prevádzkovej budovy. Nosný systém depotnej časti je postavený zo skeletu S - 1.3 (nosnosť do 2200 kg/m²). Výplne stien sú tehlové. Administratívna budova je tehlová, s odlievanými monolitnými stropmi. Obklad časti administratívnej budovy a celých depotov je realizovaný z nemeckého kovového smaltovaného materiálu Alucobond.

Administratívna budova archívu obsahuje samostatné kancelárske priestory a laboratória pre obidva archívy, priestory pre verejnosť sú spoločné. Prvé podlažie jedného z depotov s nakladacou rampou slúži pre príjem materiálu a obidva archívy tu majú aj priestory vyhradené pre spracovanie materiálu. Archívne dokumenty budú uložené v kompaktných pohyblivých regáloch.

Igor Graus

Spišský dejepisný spolok

Bohatá činnosť Spišského dejepisného spolku je známa širokej odbornej pospolitosti doma i v zahraničí už vyše 110 rokov. 18. decembra 1883, vyhlásilo zakladajúce zhromaždenie založenie Spišského dejepisného spolku a súčasne prijalo jeho stanovy. Hoci všetky roky neboli rovnako "úrodné", predsa spolok výrazne prispel k popularizácii a novým poznatkom hlavne v oblasti histórie na Spiši a zohral počas svojej existencie jedinečnú úlohu v regionálnych dejinách. Okrem mnohých prednášok členov i nečlenov, akciami na záchranu historických pamiatok, bola jednou z jej hlavných činností edičná činnosť. Vydával ročenky / vyšlo 13 ročníkov/, štvrťročné Správy z dejín Spišskej župy /16 ročníkov/, tzv. milenáme vydania monografie o Spiši /6 zväzkov/, edície prameňov /levočská Heinovau kronika/ a monografiu o umeleckých pamiatkach Spiša. Po niekoľkoročnej čiastočnej odmlke, kedy účinkoval spolok ako Krúžok historikov Spiša pri SHS, po jeho obnovení 4. januára 1992, bolo rozhodnuté o obnovení publikačnej činnosti ročenkou Z minulosti Spiša. V tomto období sa pripravuje už jej III. ročník.

V roku 1995 zorganizoval krúžok Seminár k dejinám Nového Targu (8. 4.) na ktorom sa aktívne zúčastnili aj poľskí historici, Seminár o histórii Nálepko (29. 4.), Seminár o násilnostiach komunizmu (o ktorom sme už informovali v júnovom čísle), v tomto mesiaci sa pripravuje seminár o meštianskej škole v Jurgove, pripravuje sa exkurzia na poľský Spiš, najmä do slovenských obcí tohoto územia. Keďže v Spišskom dejepisnom spolku je veľa členov z radov archivárov, chcú sa títo koncom roka stretnúť s kňazmi a diskutovať na tému o archivácii vzácnych cirkevných archívnych dokumentov.

Spišský dejepisný spolok má v súčasnosti 148 členov z celého Slovenska a zo zahraničia. Víta vo svojich radoch všetkých tých, ktorí majú vrúcny vzťah k územiu Spiša a ktorí z neho pochádzajú.

Predsedom spolku je doc. PhDr. Ivan Chalupecký a sídlom i administráciou je ŠOBA v Levoči. O všetkých aktivitách sa snažíme informovať aj prostredníctvom Fóra archivárov.

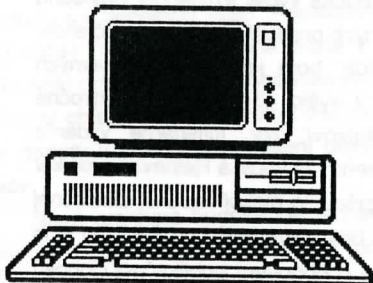
Zuzana Kollárová

 ZO SVETA

*DESIATA KONFERENCIA
MEDZINÁRODNÉHO INŠTITÚTU PRE ARCHÍVNÚ VEDU
V MARIBORE*

Pre archivárov a historikov "len" desiate výročie obyčajne neznamená žiadnu špeciálnu udalosť, ani nie je dôvodom na veľké oslavy. Na tomto mieste je však vhodné pripomenúť si, že pred desiatimi rokmi sa uskutočnila prvá Konferencia členov

Medzinárodného inštitútu pre archívnu vedu (International Institute for Archival Science) v Maribore, Slovinsku. V roku 1985 sa tento inštitút nazýval Archívne centrum pre profesionálne a technické problémy v archívoch (Archive Centre for Professional and Technical Problems in Archives) a jeho členovia korešpondenti.

Myšlienka založenia takéhoto centra vzišla z konferencií o profesionálnych a technických problémoch v archívoch, ktoré organizoval Krajský archív v Maribore v spolupráci so Spoločnosťou archivárov Slovenije a ďalšími profesionálnymi archívnymi inštitúciami doma i v zahraničí. Treba však objektívne povedať, že podstatný vplyv na vznik tejto inštitúcie mala najmä obdivuhodná a neutíchajúca aktivita Dr. Petra Pavla Klasinca, riaditeľa Krajského archívu v Maribore a terajšieho riaditeľa Inštitútu - a v súčasnosti aj námestníka primátora mesta Maribor - a jeho spolupracovníkov.

Archívne centrum pre profesionálne a technické problémy začalo svoju činnosť po svojej prvej konferencii, kedy boli jeho korešpondenti oficiálne menovaní príslušnými generálnymi riaditeľmi archívov, archívnych správ alebo národnými archívnymi spoločnosťami. Prvý korešpondent bol menovaný Generálnym riaditeľstvom talianskych archívov v Ríme - stal sa ním Ugo Cova, riaditeľ Štátneho archívu v Terste. K nemu sa pripojili H.

Rumschtel z Nemecka, G. Gnser z Rakúska, I. Ress z Maďarska, D. Neirincková z Francúzska, J. Saarenheimo z Fínska, I. Šepilová a neskôr M. Larin z Ruska, J. Maršal z Českej republiky, R. de Andres zo Španielska, E. Frcki z Poľska, K. Hall z Veľkej Británie, S. Lihua z Číny, M. Modrušan z Chorvátska, J. Spiritza a neskôr J. Hanus zo Slovenska, B. Haspel z Izraela a G. Baranová z Litvy. Na niektorých zasadaniach sa zúčastnili aj pozorovatelia z Bulharska, Rumunska, Švajčiarska, Brazílie, USA, Kanady i ďalších krajín. Hlavnými úlohami Inštitútu je riešenie problémov spojených s projektovaním, výstavbou a zariaďovaním nových účelových či adaptovaných budov pre archívne potreby.

Hoci všetky prednášky, ktoré odzneli na konferencii o profesionálnych a technických problémoch v archívoch v r. 1986 boli preložené do angličtiny a uverejnené v *Modern archives '96*, pociťovala sa potreba vlastnej a nezávislej publikácie, ktorú by vydával samotný Inštitút. Táto sa objavila o päť rokov neskôr, kedy bolo publikované prvé číslo časopisu ATLANTI (Maribor 1991 - 120 strán). O založení a činnosti Archívneho centra bolo informované medzinárodné archívne spoločenstvo na rôznych fórach a v mnohých archívnych a profesionálnych časopisoch.

V roku 1992 bolo Archívne centrum pre profesionálne a technické problémy premenované na **Medzinárodný inštitút pre archívnu vedu (Internationale Institute for Archival Science)**. V tom istom roku boli korešpondenti ustanovení za členov Inštitútu. Do roku 1991 boli publikované prednášky a profesionálne články členov Inštitútu v zborníku *Modern Archives*, odvtedy sú publikované v periodiku ATLANTI, ktoré vychádza raz do roka ako zborník prednášok z konferencií Inštitútu. Všetkých päť doteraz publikovaných čísel je k dispozícii v knižnici Slovenského národného archívu v Bratislave. Články sú publikované v angličtine alebo v nemčine.

V súčasnosti je Medzinárodný inštitút nezávislým subjektom v rámci Krajinského archívu v Maribore, avšak ešte v tomto roku sa stane samostatným ústavom v rámci Univerzity v Maribore.

Desiata konferencia, ktorá sa už tradične konala v malebnom slovinskom kúpeľnom mestečku Radenci v dňoch 28. - 31.3.1995 bola venovaná dvom tématickým okruhom. Prvým bola problematika ochrany fotografických materiálov a odznelo na nej nasledovných 10 príspevkov.

D. Neirinck: La Conservation des Microfilms et des Photographies;
G. Tató (Taliansko): Black and White Images as Documents: Problems of

Preservation; **I. Röss:** Fotografien in den Ungarischen Archiven; **P. P. Klasinc:** The Importance and Storing of Photographs in Small Archives; **J. Maršal:** Aufbewahrung und Erhaltung von Fotografien und Filmen in Betriebsarchiven; **M. Modrušan:** Experiences of Selecting and Keeping Microforms; **H.D. Beyerstedt (Nemecko):** Aufbewahrung und Erhaltung von Fotografien und Filmen-Notwendigkeiten und Möglichkeiten; **J. Hanus:** Some Remarks on the Protection of Photographic Documents; **S. Strmšek (Slovinsko):** Quality Equipment for Storing Papers, Films and Photographs; **A. Ljubič (Slovinsko):** Aufbewahrung und Schutz Slowenischer Filme.

Druhým tematickým okruhom bola problematika funkčnosti archívu vo vzťahu ku konštrukcii archívnej budovy. Na túto tému odznelo opäť 10 príspevkov.

H. Rumschtel: Funktionalität als Kennzeichen des modernen Archivbaus. Beteiligung zum geplanten Neubau für das Staatsarchiv Landshut; **G. Gnser:** Archivfunktion und architektonische Gestaltung; **U. Cova:** Neue und alte Archive: Anmerkungen zur Funktionstchtigkeit von einigen Italienischen Staatsarchiven; **P. P. Klasinc:** Archival Functions and the Adaptation of Existing Buildings for the Archival Needs; **B. Hospel:** One Archive, Three buildings - Personal Experience; **K. J. Lorenzen-Schmidt (Nemecko):** Moderner Archivzweckbau in Deutschland. Die Entwicklung 1970 - 1995 anhand des Hamburger Beispiels; **J. Saarenheimo:** The Role of Archivist in the Different Phases of an Archival Building Project; **J. Hanus:** Proper Design Makes Perfect Function; **M. Larin:** Die Erstellung organisatorisch - funktioneller Modelle in Russischen Archiven.

Texty všetkých príspevkov sú uverejnené v ATLANTI č. 5 a sú k dispozícii u J. Hanusa alebo v knižnici SNA v Bratislave.

Jozef Hanus

6. KONFERENCIA ARCHIVÁROV ČESKEJ REPUBLIKY (časť druhá)

Popoludňajší blok programu započal referátom Ing. Oskara Macka (AS MV ČR) *Druhy dátových nosičov a vhodnosť ich použitia v archívniectve z*

hľadiska dlhodobého uloženia informácií. Z dátových nosičov (informácia zaznamenaná digitálne) magnetické nosiče FD a HD neprichádzajú do úvahy na dlhodobé uloženie informácií pre svoju háklivosť na magnetické polia. Z aspektu témy referujúceho by pre archívy boli najvhodnejšie optické a magnetooptické dátové nosiče. Avšak aj informáciu zaznamenanú na optickom nosiči je potrebné preniesť na novší nosič, i keď až po dlhšom čase (aspekt morálnej životnosti). Ináč by sa archívy museli stať zároveň aj elektronickými múzeami hard a software. Pri prenášaní informácie na novší nosič archív nemôže zaručiť, že dáta nebudú *zámerne* prepísané. Referujúci z uvedeného vyvodil, že digitálny záznam nebude nikdy preukazný, preukaznosť si zachováva len originál na mechanickom nosiči (na papieri), ktorý sa teda musí zachovať. Táto problematika mala v diskusií širokú odozvu.

Nadväzujúci referát *Archivovanie elektronických verejných písomností: Problémy a možnosti* predniesol Dr. K. Schürer (University of Essex), ktorý pracuje v neštátnom archíve ako vedúci oddelenia prijímu písomností. Archív preberá informácie zaznamenané digitálne, s riešením problémov spojených s ich úschovou (referoval Ing. O. Macek .) teda už má praktické skúsenosti. Najjednoduchšie riešenie, prevedenie počítačových dát na papier (trvanlivejšia forma) Dr. Schürer zamietá, pretože prináša veľa ďalších problémov. Archívár uchováva informáciu a vlastný predmet - nosič informácie. Dôležité je rozhodnúť sa, či chce archivovať nosič (obal) alebo informáciu v ňom zaznamenanú. Ak chce uchovávať obal, potrebuje k tomu pôvodnú technológiu. Ak chce uchovávať len informáciu, vyberie ju z obalu. To uľahčí jej uchovanie a nosič (obal) môže meniť podľa toho, ako sa mení technológia a druhy nosičov. Pri prenose informácií sa vyžadujú presné poznatky o tom, ako vznikol súbor informácií na danom nosiči (pri prenose informácií zaznamenaných na papieri do digitálnej formy sa musí presne zaznamenať ako sa to stalo, aby aj digitálna forma informácie bola hodnoverná). Dôležitá je tesná spolupráca archívára a pôvodcu informácií kvôli rozhodnutiu, či možno pôvodný dokument zničiť. Problém právnej preukaznosti digitálneho záznamu vo Veľkej Británii vôbec nev्यstal, pretože

- archív má s pôvodcom zmluvu ako dáta uložiť,
- ak by sa zistilo, že archív pozmenil dáta, už by mu ich druhý krát nikto nezveril,
- na optických diskoch archív vykonáva početné kontroly. Nikdy nemení dáta. Opravy má vykonať úrad (pôvodca), prípadne archívár urobí

poznámku o chybe na tom - ktorom mieste. Všetky dáta sa uchovávajú záložne (originál plus nahrávka).

V uplynulých 15 rokoch sa aj v štátnych archívoch Veľkej Británie vytvoril trend k akceptovaniu digitálnych foriem ukladania informácií. Oficiálne sa určilo, že štátne archívy nabehnú na používanie týchto foriem v priebehu r. 1996. Vo Veľkej Británii zostávajú písomnosti u pôvodcu 25 rokov. V prípade magnetických nosičov to nie je vhodné, pretože po takomto veľkom časovom odstupe by sa do archívu dostali často už nečítateľné magnetické nosiče. V rámci diskusie tiež odznelo, že archív, v ktorom pracuje Dr. Schürer nemá študovňu. Žiadané informácie sa na základe zmluvy zasielajú priamo užívateľovi v dohodnutej forme.

PhDr. Jaroslava Hoffmannová (SÚA Praha) v svojom referáte *Písomné pramene na optických kompaktných diskoch CD-ROM* podala prehľad optických médií, prehľad najdôležitejších svetových podujatí a literatúry s témou využívanie optických nosičov v archívniectve, ako aj prehľad historických prameňov doposiaľ vydaných v ČR digitalizovanou formou. Optické nosiče umožňujú bádateľom ideálny prístup k prameňom a súčasne plnia zabezpečovaciu funkciu. Prítomných upozornila na periodikum *Novinky CD-ROM*.

Pozornosť prítomných zaujal referát Vladimíra Kaisera (Archív mesta Ústí n/L) *Ukládání písemností na magnetooptické disky - praktické zkušenosti z Archivu města Ústí nad Labem*. Mestský archív je vybavený modernou výpočtovou technikou, vrátane scanneru. Využíva nemecký systém HYPARCHIV. V polemickej diskusii (Dr. V. Růžek, Dr. H. Valášek) potom V. Kaiser zdôraznil, že

- scannerovaním zachraňuje fond OV KSČ, ktorého veľká časť pozostáva z nekvalitných cyklostilov a kópií (modrák, drevnatý alebo priekleповý papier). Zároveň má zabezpečenú dokonalú orientáciu vo fonde. Na snímanie fotografií je potrebný scanner vyššej kvality,

- prevzal do archívu 8 tisíc osobných spisov (28 tisíc strán) od organizácie, ktorá za to zaplatila slušnú sumu v prospech mestského archívu. Nasnímali ich v dávkach 25 strán za minútu na optický disk s kapacitou 600 MB. Prácou nezaťažoval odborných archivarov. Vďaka HYPARCHIVU je orientácia v spisoch dokonalá, s vyhľadávaním dát pre rôzne potvrdenia občanom nie sú problémy,

- využívaním zvukovej karty sú v mestskom archíve schopní rekonštruovať zvuk aj zo starých gramoplatní.

Peter Kolín (ŠOKA Liberec) v diskusii o. i. uviedol, že v libereckom archíve úspešne snímajú kroniky scannerom. S informatívnym príspevkom o elektronickom spracúvaní dát v bavorských archívoch vystúpil Dr. Jaromír Charous. Dr. Brabencová-Makáriusová (HÚ ČAV) vyzvala archívárov k spolupráci na Biografickom slovníku českých zemí. Mgr. Jozef Šeregi rámcovo informoval o VT a automatizácii v štátnych archívoch SR a o ich aplikácii v administratívnom systéme MV SR. Druhý deň konferencie sa ukončil spoločenským večerom.

Dopoludnie záverečného dňa konferencie bolo vyhradené na ukážky programov a systémov v rokovacej sále a v špecializovaných učebniach. Z oficiálneho ARSu to boli ukážky programov ARCHÍVNA KNIŽNICA, ARCHIV I a REGISTER. S programom REGISTER sa čitateľ oboznámil už v predošlom texte. ARCHÍVNA KNIŽNICA, verzia BETA, je program na evidenciu a rešerše z odbornej literatúry pracujúci v prostredí FOXPRO. Umožňuje vyhotovovať a vytlačiť katalogizačné a bibliografické záznamy podľa príslušnej ČSN. Aparát spojený s citáciou vytlačí v zvolenom jazyku.

Praktickým výstupom programu ARCHIV I je podľa požiadavky vytlačená termoväzbou zviazaná podoba inventárneho súpisu, (dielčieho) inventára alebo len odovzdávacieho zoznamu, ak prevzaté písomnosti ešte nie sú spôsobilé na archívne spracovanie. Výstup je zoradený vecne, aj keď sa jednotlivé písomnosti spracúvali v poradí ako prišli pod ruku. Program vychádza z metodického predpisu na spracúvanie písomností hospodárskych organizácií obdobia socializmu. Distribuuje ho COMINTEXSOFTWARE Brno za 3999 Kč (možnosť zaslania demoverzie), článok o ňom uverejní Archivní časopis 1995/4.

Program PODNIKOVÝ ARCHIV, ktorý predviedli zástupcovia s. r. o. ESACOMP Kladno, vytvára pre program ARCHIV I konkurenčné prostredie. Orientačná cena programu je do (s úpravami nad) 1000 Kč. Možnosť zaslania demoverzie.

Systém HYPARCHIV, ktorého výhradným distribútorom pre ČR a SR je s. r. o. MT Elektronika, Ústí nad Labem, umožňuje archívovať texty, obrazy, plány, nákresy, faxy a dátové súbory programov spúšťateľné pod operačnými systémami MS DOS a MS WINDOWS. Potrebné informácie možno rýchlo vyhľadať, spracovať a zaslať pomocou modemového spojenia. Prístupové práva a heslá zaručujú ochranu dát.

Zástupcovia BACH systems, s. r. o., z Olomouca prezentovali 11 produktov vytvorených pre archívnictvo a múzejníctvo: ARCHÍV UDALOSTÍ,

KNIŽNICA, ARCHÍV MÁP, FOTOARCHÍV, ZBIERKY (evidencia muzeálnych zbierok), BIBLIOGRAFIA, SPISOVNE (prírastková kniha), PLAGÁTY, IKONOGRAFIA, EVIDENCIA PRÍRASTKOV a VIZITKA OBCE (evidencia obcí a vývoj ich správy), všetko už vo verzii 1.1. Ich cena bez 5% DPH sa pohybuje v rozpätí od 2400 do 19 300 Kč, pri objednávkach presahujúcich 20 000 Kč sa poskytuje odstupňovaná zľava. V cene je zahnutá aj inštalácia a základné zaškolenie obsluhy.

Edície historických prameňov na optických diskoch CD-ROM, ktoré vznikli v spolupráci s archívami, prezentovali záujemcom zástupcovia Albertina icome Praha. V edícii Memoriae Mundi, series Bohemica, doteraz vyšli tituly Pamäť sveta, Kancelár Metternich a jeho doba, tzv. "malá" Riechentalova kronika a Sedlecký antifonár. Cena jednotlivých titulov sa pohybuje od 5 do 10 tisíc Kč.

Pre zaujímavosť možno spomenúť, že vo vestibule konferenčnej budovy lokálna firma ELEKTRO BARTOŠ ponúkala pre archívy o. i. odvlhčovače DANTHERM a displejové termohygrometre BONECO.

Pred desiatimi rokmi, v októbri 1985, sa v Hradci Králové konal celoštátny seminár o automatizácii v archívnictve (referovala o ňom Slovenská archivistika 1986/1). Ako v svojom úvahovom príspevku podotkla Mgr. L. Baštecká, v porovnaní s ním konferenciu v Benešove nepomeme viac ako teoretické úvahy a plány charakterizujú konkrétne problémy, poznatky a výsledky, ktoré vyplynuli z využívania súčasnej VT v archívoch ČR. Vznikla ponuka archívneho software a na konferencii ju aj pohotovo prezentovali. Ako sme mohli vidieť, iniciatíva vychádzala neraz zdola. Konferencia archívárov ČR sa vydarila. Aj v tom ohľade, že na diskusiu bol zakaždým dostatočný časový priestor. Otvorenou zostala otázka, kedy vyjde zborník príspevkov z konferencie.

Josef Šeregi

DISKUSIA

HERALDIKA VERSUS FALERISTIKA?

Hoci sa pisateľ týchto riadkov naivne domnieval, že čas rôznych obrán či apológií už dávno pominul, kniha autorov I.Hlaváčka, J.Kašpara a R.Nového - *Vademecum pomocných vied historických* (H & H, Jinočany 1994) ho vyprovokovala sadnúť ku počítaču a vypracovať túto viac než stručnú úvahu. O čo vlastne ide? Autor časti práce venovanej heraldike je, rovnako ako v predchádzajúcom vydaní z roku 1988, presvedčený o zbytočnosti faleristiky ako samostatnej vednej disciplíny, ktorej predmet (insígnie rytierskych spoločností, panovnícke a záslužné rady a dekorácie) sa podľa neho, vďaka záplave novodobých druhov, vymyká vedeckému spracovaniu a skúmaniu (s.316).

Skutočne, faleristika nemá pre heraldiku až taký veľký význam než napríklad sfragistika, genealógia či diplomatika. Rádové insígnie totiž tvoria len doplnok erbu (najčastejšie rodového, ale aj štátneho znaku alebo výnimočne komunálneho erbu) a zásadným spôsobom nemenia jeho význam či hodnotu. Pre svoje aktívne uplatnenie v heraldickej tvorbe však má faleristika rozhodne väčší význam než napríklad metrológia, epigrafika alebo kodikológia, čím samozrejme nechceme znižovať význam týchto vedných odborov či ich nebudaj násilne a nezmyselne hierarchizovať. Od spoločného konštituovania sa heraldiky a faleristiky v období prvých krížových výprav do Svätej Zeme (hoci protofaleristické obdobie korení už v antike), cez etapu tesného spoluzitia približne až do 15. storočia, kedy sa faleristika začala postupne uberať vlastnou cestou, sa dnes skutočne vyprofilovala na samostatnú vednú disciplínu so svojim predmetom, metódami, cieľom a pojmoslovím.

Skresľujúci pohľad na faleristiku zrejme ešte aj dnes podporujú početné práce výslovne popisného charakteru, zamerané na prosté konštatovanie fyzickej podoby vybraných rádových insígnií, záslužných radov alebo dekorácií. Zatiaľ čo sa prvé faleristické práce vo svete objavili už v priebehu 16. a 17. storočia (napríklad F.Sanguino, Benátky 1566, A.Miraeus, Antverpy 1609, F.Meuenius, Kolín nad Rýnom 1613, J.Gay, Paríž

1615 a pod.), skutočne vedecký výskum začal dost' neskoro - v priebehu 20. storočia.

Je paradoxné, že autormi prác zameraných na teoretickú stránku faleristiky boli prevažne práve českí autori, ktorí boli aj autormi a propagátormi tohto pojmu (O.Pilz, K. Schwarzenberg, Z.Svoboda, Z.Michal, V.Měříčka). Nazdávame sa, že pri eventuálnej príprave podobne koncipovanej slovenskej práce venovanej pomocným historickým vedám, by sme sa mali vyvarovať podobného príkreho odsúdenia a povýšeného zaznávania tejto náročnej, ale dozaista veľmi zaujímavej historickej disciplíny.

Igor Graus

KNÍŽNÉ NOVINKY

Šatava, L.: Národnostní menšiny v Evropě. Vydal Ivo Železný v roku 1994 v Prahe, 385 s.

Čitateľovi sa dostane do rúk encyklopedická príručka národnostných menšín žijúcich v Európe. Využitie je územné členenie podľa jednotlivých štátov v Európe a v rámci nich do 4 skupín: A. etniká, ktoré nemajú vlastný štátny útvar, B. etnické spoločenstvá, ktoré vytvorili svoj národný štát, avšak sídlia aj na území iných štátnych útvarov, C. etnické spoločenstvá, ktorým chýba jeden i viac znakov charakterizujúcich v obvyklom pojatí národ či národnosť, avšak ktoré sa napriek tomu výrazne vydeľujú na základe kultúrnych špecifik, osobitnej histórie a pod., D. najvýraznejšie etnografické skupiny niektorých európskych etník.

Encyklopédia obsahuje údaje o názve etnika, prípadne jeho ďalšie významné a frekvencované názvy v jazyku českom i jeho názov v pôvodnom jazyku, počty príslušníkov jednotlivých etník v danom štáte, postavenie,

záznamy o kultúrnom živote, inštitúciách danej etnickej pospolitosti, národné, kultúrne, politické, regionálne a pod. organizácie, informácie o jazyku, školstve, periodikách, rozhlasovom, či televíznom vysielaní, knihách, divadle i o niektorých migračných presunoch. Údaje v encyklopédii zodpovedajú zhruba stavu k 1. 7. 1993.

Martina Šlampová

OSOBNOSTI

CTIBOR MATULAY

(21.8.1916 - 17.2.1995)

Ctibor Matulay je najvýznamnejšou osobnosťou banskobystriického archívnickva. Pochádzal z učiteľskej rodiny, študoval na gymnáziu v Tmave a v rokoch 1935 - 1939 študoval francúzštinu a nemčinu na Filozofickej fakulte UK v Bratislave. Po skončení štúdií pôsobil ako učiteľ na ekonomických školách v Banskej Bystrici, Spišskej Novej Vsi a ako riaditeľ obchodnej akadémie v Tmave až do roku 1950. Kvôli svojmu politickému a náboženskému presvedčeniu bol nútený opustiť školstvo a v rokoch 1950 - 1954 pôsobil ako prekladateľ a dokumentarista v Stavoindustry v Banskej Bystrici.

Od polovice roku 1954 začal pracovať v Štátnom archíve v Radvani a o dva roky neskôr sa stal jeho riaditeľom. V archíve pôsobil len do roku 1962, pretože kvôli "nevhodným občianskym postojom" musel prácu opustiť. V rovnakom roku ukončil aj externé štúdium archívnickva na FF UK v Bratislave obhajobou diplomovej práce *Kongregačný protokol Zvolenskej župy 1506 - 1579*, ktorej časť bola neskôr publikovaná.

Po odchode z archívu spočiatku znovu pracoval ako dokumentarista v banskobystrickej Stavoindustry a napokon vo Výskumnom ústave lesného hospodárstva vo Zvolene. Archívnickvu však zostal aj naďalej verný. Už od

decembra 1962 si na reverz požičiaval z Okresného archívu v Banskej Bystrici písomnosti banskobystrického magistrátu z rokov 1255 - 1536 a ako brigádnik - externista pracoval na ich katalogizácii. Koncom roka 1968 mu zmena spoločenskej situácie umožnila nástup do Štátneho okresného archívu v Banskej Bystrici, kde ako riaditeľ pôsobil až do februára 1975. Ani po odchode do dôchodku sa však archívnicka nevzdal a pôsobil ako externý pracovník v oblastnom archíve.

V roku 1989 sa pokúsil vrátiť do Štátneho okresného archívu a pracovať na pokračovaní katalógu písomností mesta po roku 1536, ale vtedajšie pomery v archíve mu neumožnili nerušenú tvorivú prácu a preto po troch mesiacoch napriek dobrému fyzickému a duševnému zdraviu a nesmiemej chuti do práce z archívu definitívne odišiel.

Ľubor Matulay vykonal obrovský diel záslužnej práce v oboch banskobystrických archívoch. V oblastnom archíve spracoval najvýznamnejšie časti fondu *Zvolenská župa 1382 - 1922* a v okresnom archíve časť ťažiskového fondu *Mesto Banská Bystrica 1255 - 1922*. Za zásluhy o rozvoj slovenského archívnicka a historických vied mu bola udelená pamätná Križkova medaila a pamätná medaila Mateja Bela.

(-gr-)

Redakčná rada: V. Nováková, L. Vrtel', J. Hanus, Z. Kollárová

Toto číslo pripravil kolektív ŠOKA Banská Bystrica

Technická úprava : Z. Kollárová

Distribúcia ŠOKA Banská Bystrica

Náklad 250 ks